

Till Neville Chamberlains försvar

EN FRAMSTAENDE konservativ politiker, Iain Macleod — tidigare minister på skilda poster, nu ledare av underhuset —, har givit ut en ny levnadsteckning av Neville Chamberlain (Frederick Muller, 30 shilling). Macleod har mera material att stödja sig på än Chamberlains tidigare biograf Felling, dels memoarer och aktstycken som publicerats sedan 1946 (då Feilings bok kom ut), dels familjebrev och dagboksanteckningar. Det som ger boken värde är dock knappast de källor som tillkommit. Det väsentliga är att Macleod, som inte haft någon personlig beröring med Chamberlain, blivit övertygad om att denne är orättvist behandlad i gängse historiska framställningar och därför känt sig manad att ge en reviderad bild av hans liv. Enligt min mening har han i viktiga hänseenden lyckats. Boken inger en förståelse och sympati för Chamberlain som i stort sett saknats i efterkrigstidens litteratur. Sista ordet är naturligtvis inte sagt med denna skrift; Chamberlain, München och förkrigstidens brittiska politik kommer länge att förbli centrala tvistefrågor i den historisk-politiska debatten.

Två moment i Chamberlains verksamhet före premiärministertiden belyses skarpare än tidigare.

Neville Chamberlain och Hitler i Godesberg september 1938.

För att vara konservativ var Chamberlain radikal i fråga om ekonomisk och social politik. Då han vid femtio års ålder definitivt övergav kommunalpolitiken i

Birmingham för att bli medlem av parlamentet och efter några år nära nog permanent minister var Chamberlain främst inriktad på reformer till de eftersatta folk-

gruppernas fromma: bättre bostäder, bättre sjukhus, bättre socialvård över huvud taget. Han gick vida längre än andra socialkonservativa; redan år 1919 — det år han inträdde i parlamentet — förordade han exempelvis något slags socialisering av gruvor och järnvägar. Den andra punkt jag avser är Chamberlains exceptionella energi och duglighet på skilda ministerposter. Efter den "nationella" regeringens bildande 1931 synes han under MacDonald och än mer under Baldwin ha varit den drivande kraften i regeringen; hans irritation över Baldwins tröghet och lättja kommer till uttryck i åtskilliga brev och anteckningar. Då Baldwin avgick 1937 framstod Chamberlain, trots sina 68 år, som den självklare efterträdaren, och hans ledarskap inom regeringen förblev obrutet under åren före krigsutbrottet — Edens efterträdare som utrikesminister, lord Halifax, tycks knappast ha blivit tillfrågad i kritiska lägen.

Debatten kring Chamberlain gäller emellertid främst den s k eftergiftspolitik som kulminerade i besöken hos Hitler i september 1938, övergivandet av Tjeckoslovakien och uppgörelsen i München. I sin framställning av detta skede betonar Macleod främst att Chamberlain inte hyste vare sig sympati för diktaturerna eller tillit till deras löften. Han ivrade

redan som finansminister för en upprustning och önskade i motsats till Baldwin ställa försvarsfrågan i centrum vid 1935 års val. Han avskydde och misstrodde fascism och nazism lika väl som kommunism. Den politik han förde 1937—1938 var bestämd av önskan att bevara freden åtminstone till dess England var rustat för ett krig, och från denna synpunkt var eftergiftspolitiken ofrånkomlig. På denna linje kommer Macleod fram till ett försvar för München. I vad mån han har rätt — och alltså Chamberlain hade rätt — synes mig, med tanke på de många osäkra eller okända faktorerna, omöjligt att säga. Skulle Ryssland ha uppfyllt sitt halva löfte att ingripa eller tvärtom handlat som på hösten 1939? Var Tyskland relativt starkare i förhållande till västmakterna vid Münchentiden än ett år senare (såsom Macleod antar) eller var förhållandet det motsatta (som Churchill antar)? Fanns någon utsikt för en generalsrevolt i Tyskland 1938, som många påstått och som Wheeler-Bennett på till synes goda grunder bestrider? Dessa är blott några av de många frågetecknen. I varje fall synes Macleod ha starka skäl för sin uppfattning att det är orimligt att hårt döma Chamberlain för en politik som med entusiasm stöddes av flertalet politiker och den allmänna opinionen i England, dominions, USA och större delen av världen.

En annan sak är om Chamberlain verkligen var på det klara med Hitlers och Mussolinis krigiska avsikter på lång sikt. På den punkten ger inte Macleod något bestämt svar; han kan tydligen inte klarlägga om Chamberlain hade några djupare insikter i nazismens och fascismens ideologi och framtidsplaner. Åtskilligt tyder på att den brittiske premiärministern naivt trodde på avspänning, på den "fredliga koexistens" (pacific coesistenza) varom Mussolini skrev i ett brev av den 31 juli 1937.

Chamberlain "borde ha avgått vid krigsutbrottet", skriver Macleod. För honom var kriget utslutande en olycka, en katastrof för planerna på reorganisation av samhället, och hans förmåga att samla och leda försvagades. Churchill var av annat virke; det vore orätt att påstå att han älskade kriget, men vad han skrivit visar alltför väl att han i kriget såg något storslaget, nästan festligt, som eldade hans vitalitet och längtan till bragd.

HERBERT TINGSTEN

and
for him in